

DE KERK TE GAAST

Oorsprong dorp

Het dorp Gaast komt op een lijst van kerkdorpen uit omstreeks 1275 voor als 'Lutkegast', 'kleine gaast'. Met het woord 'gaast' wordt 'hoger liggend land' bedoeld. Het wil zeggen dat de plaats ten opzichte van de omgeving op een 'zandige hoogte' ligt. Gaast is ook relatief hoger gelegen dan de omgeving. Het is een karakteristiek kustdorp, tegen de voormalige Zuiderzeedijk aan. Door de eeuwen heen heeft het dorp met enige regelmaat de dreiging door stormvloed meegemaakt. In 1643 brak vlakbij de kerk de dijk door en in 1703 kon de dijk het net houden, maar vergingen 23 schepen bij Gaast. Bij de grote stormvloed van 1825 waren er bij Gaast ook dijkdoorbraken. Gaast werd vroeger vooral bevolkt door jagers, schippers en matrozen. Ook waren inwoners van Gaast betrokken bij de walvisvaart. Naderhand werd het agrarisch bedrijf de belangrijkste kostwinning.

De dorpen Gaast en Ferwoude vormen sinds de reformatie één kerkelijke gemeente, de tegenwoordige Protestantse gemeente te Gaast-Ferwoude. Deze gemeente is per 1 januari 2020 een samenwerkingsverband aangegaan met de Protestantse gemeente te Workum.

Bouwgeschiedenis en exterieur

De kerk dateert vermoedelijk uit de 14de eeuw, al is dat aan de buitenkant niet te zien. In 1916 werd het oude muurwerk geheel ommetseld met rode baksteen. In de zuidmuur staan drie spitsboogvensters en een niet meer in gebruik zijnde toegangsdeur. Ook de driezijdige koorsluiting bevat twee spitsboogvensters. In de noordmuur zit een klein half rond venster.

De ingang is in de westmuur, in een gemetselde rondbogige omlijsting. Daarboven bevindt zich een klein rond venstertje. Oorspronkelijk had de kerk geen toren, maar een afdakje aan de westgevel waaronder de klok hing, zoals nog is te zien op een tekening van Jacob Stellingwerf uit 1723. In de tweede helft van de 18de eeuw heeft de kerk de houten dakruiter met ingesnoerde spits gekregen. De oude klok, die dateerde uit 1718, was gegoten door Jan Albert de Grave. Het was een fraai exemplaar van 460 kilo. De Duitse bezetters hebben de klok in 1943 geroofd voor de oorlogsindustrie. Helaas is deze na de oorlog niet teruggekomen. Ervoor in de plaats kwam in 1950 een klok gegoten door klokkengieterij Van Bergen in Heiligerlee. Op de ene kant staat het wapen van de voormalige gemeente Wonseradeel en aan de andere kant deze tekst: 'HWA TIID NET BRÛKT, DE TIID ÛNTGLIJD, ÛNTFLJOCHT, ÛNTDÛKT, MEN WURDT SE KWYT'. Deze woorden zijn van de Friese schrijver-dichter Gysbert Japicx. Ze zijn ook aangebracht in de centrale hal van het op 7 september 2021 door koning Willem-Alexander officieel geopende nieuwe Cultuur Historisch Centrum 'De Tiid' in Bolsward, waarvan het gerestaureerde vroegere stadhuis deel uitmaakt.

Rond 1875 werd een torenuurwerk aangebracht, gemaakt door de firma Gebr. Van Bergen te Midwolda.

De toren is eigendom van de Stichting tot behoud van monumenten in de gemeente Súdwest-Fryslân en in 2014 gerestaureerd.

Interieur

De inrichting van de kerkzaal is naar het oosten gericht, met het doophek en de preekstoel in de koorsluiting. Deze dateren vermoedelijk uit de 18de eeuw. In 1851 kreeg de kerk een nieuw houten tongewelf, zoals is te lezen in een advertentie in de Leeuwarder Courant van 20 december 1850 voor een aanbesteding. Er is sprake van het 'daarstellen van een NIEUW GEWELF, benevens SCHUDDING enz.' Met 'enz.' worden meerdere werkzaamheden bedoeld. Het is mogelijk dat toen, omstreeks het midden van de 19de eeuw, ook de verdere inrichting met banken is vernieuwd.

Bijzondere onderdelen zijn de 17de eeuwse koperen kroonluchters, die volgens sommige bronnen afkomstig zijn uit de voormalige synagoge in Bolsward en volgens andere uit de voormalige Broerekerk in Bolsward.

Op de noordmuur zijn twee grote borden aangebracht met daarop de namen van alle predikanten die de gemeente van Gaast en Ferwoude hebben gediend. De kerkvoogden namen in 1874 het initiatief tot het laten maken van deze borden.

Op de zuidmuur is een bord bevestigd waarop de namen van de gereformeerde predikanten staan vermeld en enkele bijzondere jaartallen en feiten uit de geschiedenis van de gereformeerde kerkelijke gemeente. Daar valt ook te lezen dat de hervormden en gereformeerden in Gaast en Ferwoude in 1984 al Samen-Op-Weg waren.

De grafzerken zijn overdekt met een granieten vloer.

Op de noordmuur bevindt zich een plaquette met de volgende tekst: 'DANKBARE HERINNERING AAN ONS VERBLIJF IN GAAST / NAMENS DE EVACUÉS C. JANSSEN PR. MAASNIEL'. Het is een dankbetuiging van rooms-katholieke evacués uit Maasniel bij Roermond aan de Gaaster bevolking voor de genoten gastvrijheid en het veilige onderdak van januari tot juli 1945 in Gaast en omgeving. In de kerk van Ferwoude zit eenzelfde gedenksteen. Maasniel lag in de vuurlinie door de opmars van de geallieerden. De Limburgers genoten ook gastvrijheid in de kerken van Gaast en Ferwoude en hielden er geregeld misvieringen.

Het orgel is in 1860 gebouwd door Willem Hardorff. Het heeft de volgende dispositie:

Prestant 8'

Holpijp 8' (bas/disc.)

Fiola 8' (disc.)

Octaaf 4'

Roerfluit 4'

Quint 3'

Salicet 2'

Cornet 3 sterk (disc.)

Pedaal aangehangen

Manuaalomvang C-f3

Pedaalomvang C-g

Overige

Ten noorden van de kerk ligt de royale hervormde pastorie, die in 1846 werd gebouwd.

Even verderop langs de zeedijk bevindt zich het voormalige gereformeerde kerkgebouw waarvoor de opgeheven openbare school in 1891 werd verbouwd. Ruim een eeuw later werd de kerk gesloten en kreeg toen een alternatieve bestemming.

Op 23 november 2018 is de vroegere hervormde kerk in eigendom overgegaan naar de Stichting Alde Fryske Tsjerken tegelijk met de kerk van Ferwoude.

Literatuur :

Willems, Hans, Bepleisterd en ommetseld / Twee bijzondere godshuizen aan de IJsselmeerkust, Alde Fryske Tsjerken nr. 20 juni 2019 (blz. 24 t/m 28)

Karstkarel, Peter, 419 x Friesland / Van Slijkenburg tot Moddergat, Leeuwarden 2005

www.stichtingmonumentenswf.nl

9 oktober 2021
T.E. van Popta